

**'Zo vader, zo zoon' of 'Ieder
naar zijn verdienste'?
Intergenerationele mobiliteit
inzake opleidingsniveau van
Vlaamse mannen in de
20ste eeuw**

*Karel Van den Bosch
Barbara Tan
Veerle De Maesschalck*

December 2001

B E R I C H T E N

CENTRUM VOOR SOCIAAL BELEID
UFSIA - UNIVERSITEIT ANTWERPEN

Inhoudstafel

1. Inleiding	1
2. Onderwijsdemocratisering en onderwijsbeleid in België	2
3. Data	3
4. Beschrijvende resultaten	6
4.1. <i>Stijgend opleidingsniveau bij mensen met een minder gunstige sociale achtergrond</i>	6
4.2. <i>Algehele stijging van het opleidingsniveau</i>	8
4.3. <i>Sociale achtergrond: nog steeds een belangrijke verklarende variabele voor ongelijkheden in het opleidingsniveau</i>	10
5. De democratiseringshypothese meer formeel getoetst	11
5.1. <i>Dalend effect van onderwijsniveau vader</i>	11
5.2. <i>Het belang van klasse (beroep)</i>	12
6. Conclusie	15
Bibliografie	16
Bijlage. Methodische en technische aspecten	17

1. Inleiding

Wellicht vormt in onze huidige Westerse samenleving het genoten opleidingsniveau de meest bepalende determinant voor iemands sociaal-economische positie. Toegang tot het onderwijs is ongetwijfeld dan ook van cruciaal belang. Het opzet van deze paper is dubbel. Enerzijds is het de bedoeling na te gaan in welke mate individuen met een verschillende familiale achtergrond een verschillend opleidingsniveau verwerven. Anderzijds trachten we te achterhalen of sociale achtergrond nog steeds dezelfde impact heeft als voorheen, of dat deze factor in de loop van de tijd aan belang heeft ingeboet. Om dit alles na te gaan werden data aangewend uit verschillende enquêtes, gehouden tijdens de laatste 25 jaar van de 20ste eeuw. Bij deze gegevens ging onze aandacht meer specifiek uit naar het bereikte onderwijsniveau van Vlaamse mannen, die we onderverdeelden in cohorten naargelang geboortjaar.

Over het verband tussen iemands opleidingsniveau en diens sociale achtergrond bestaan er heel uiteenlopende visies. Sociologen geven traditioneel veelal de voorkeur aan verklaringen die zich beroepen op het klassenconcept: ouders die over meer economische middelen beschikken, zouden beter in staat zijn hun kinderen degelijk onderwijs te laten genieten dan minder bemiddelde ouders (bv. Boudon, 1973; Bowles en Gintis, 1976). Aangezien in veel landen gedurende de laatste helft van de vorige eeuw niet alleen de economische verschillen tussen sociale klassen zijn afgenomen maar daarenboven omwille van overheids subsidies ook de individuele kosten van opleiding zijn gedaald, wordt deze visie aangevochten door een denkrichting die veeleer de zogenaamde culturele overdracht centraal stelt (bv. Bourdieu en Passeron, 1969). Volgens deze zienswijze is veeleer het van de ouders geërfd, cultureel kapitaal determinerend voor iemands schoolloopbaan (Bourdieu, 1977). Cultureel eerder dan socio-economische barrières zouden kinderen met een minder gunstige sociale achtergrond verhinderen een hoog opleidingsniveau te bereiken. Anders gesteld, selectie- en allocatiemechanismen binnen het onderwijssysteem reproduceren nog steeds de bestaande sociale stratificatie. Deze verschuiving in het theoretisch denkkader zou empirisch ondersteund worden door de volgende vaststelling: de impact van het beroep van de vader (doorgaans beschouwd als een maat voor klasse) op het opleidingsniveau van zijn kinderen zou de afgelopen eeuw kleiner zijn geworden terwijl het belang van het scholingsniveau (opgevat als een indicator voor cultureel kapitaal) van de ouders zou zijn versterkt, althans in relatieve termen (Jonsson, 1987).

Tot slot beschouwt een concurrerende, niet-sociologische theorie, de correlatie tussen de sociale achtergrond en opleiding als een zaak van biologische erfelijkheid. Ouders met een laag scholingsniveau zouden volgens deze interpretatie van nature uit over minder (lees aangeboren) mogelijkheden beschikken, en geven daarenboven hun minder gunstige genen

door aan hun kinderen (Hernstein en Murray, 1994). De twee sociologische visies beschouwen verschillen in opleiding gedeeltelijk als een weerspiegeling van ongelijke kansen, wat in principe gecorrigeerd zou kunnen worden door beleidstussenkomsten. Volgt men daarentegen de redenering van de erfelijkheidspiste, dan vormt de ongelijkheid van kansen niet het hoofdprobleem en liggen beleidsingrepen bijgevolg minder voor de hand.

Het opzet van deze uiteenzetting is in hoofdzaak descriptief, namelijk tonen hoe de impact van het beroep en de opleiding van de vader op de schoolloopbaan van zijn zoon de voorbije eeuw is veranderd. Nagaan welke van de eerder aangehaalde theorieën het meest de werkelijkheid benadert, ligt (naar onze mening) ver buiten datgene wat mogelijk is met de voor België beschikbare data. De basisgegevens voor dit descriptief opzet, in casu data met betrekking tot kunstmatige geconstrueerde cohorten van Vlaamse mannen, zijn afkomstig uit socio-economische enquêtes uitgevoerd in 1976, 1985, 1992 en 1997. In de volgende paragraaf gaan we globaal in op het gevoerde beleid inzake onderwijsdemocratisering. In de derde paragraaf worden de gegevens meer gedetailleerd voorgesteld. Paragraaf vier presenteert de beschrijvende resultaten. In de vijfde paragraaf wordt de hypothese van toegenomen democratisering meer formeel getoetst aan de hand van een ordinaal probit model, dat tevens toelaat het effect van het beroep van de vader in rekening te brengen. Paragraaf zes vat samen. Bijlage 1 behandelt een aantal methodische en technische aspecten.

2. Onderwijsdemocratisering en onderwijsbeleid in België

In België heeft men in het verleden een grotere gelijkheid van onderwijskansen nagestreefd door middel van beleidsmatige ingrepen. Hiertoe werd kort na de tweede wereldoorlog, bij de uitbouw van de welvaartsstaat, het proces van de zogenaamde onderwijsdemocratisering op gang gebracht (Deleeck, 2001: 393-395). De centrale doelstelling, namelijk een verhoging van de onderwijsdeelname voor iedereen, zou op twee manieren bewerkstelligd worden. Enerzijds trachtte men, vooral voor kinderen uit lagere socio-economische milieus, de toegankelijkheid van het onderwijs te verbeteren. Anderzijds poogde men, naast deze externe democratisering, het onderwijs intern te democratiseren door het inhoudelijk beter af te stemmen op het studentenpubliek. Door middel van aangepaste methoden zouden dan de slaagkansen van kinderen uit lagere sociale categorieën verbeterd moeten worden. Concrete maatregelen die in het kader van de onderwijsdemocratisering werden genomen zijn onder meer: het garanderen van kosteloos lager en secundair onderwijs, het invoeren van een uitgebreid stelsel van studietoelagen, kinderbijslagen en belastingvermindering voor studerende kinderen en een aanpassing in de structuur van het onderwijssysteem. Dankzij het gevoerde beleid heeft België tussen 1950 en 1970 een enorme expansie van het onderwijs gekend. Het succes van dit democratiseringsbeleid zal verder in de tekst blijken wanneer we

de evolutie van het uiteindelijk bereikte scholingsniveau nagaan (zie par. 4). Ondanks al deze inspanningen en de enorme toename in de deelname aan het onderwijs lijkt de doelstelling van onderwijsdemocratisering nog lang niet voltooid. Immers, in het verleden heeft onderzoek reeds uitgewezen dat kinderen uit lagere sociale milieus hun positie in het hoger onderwijs, uitgedrukt in participatie-indices, niet significant hebben kunnen verbeteren ten opzichte van deze uit de hogere sociale strata (Tan, 1998).

De onderwijsdemocratisering heeft deze ongelijkheden dus niet kunnen wegwerken en heeft in zekere zin zelfs de reproductie van de sociale stratificatie impliciet bestendigd. Hoewel we voor een uitgebreide onderbouwing van deze stelling verwijzen naar het proefschrift van Pelleriaux (2000), lijkt een korte weergave van de door hem uiteengezette redenering ons in het licht van dit onderzoek interessant. De auteur stelt dat het democratiseringbeleid niet enkel voor een expansie van het onderwijs heeft gezorgd maar tevens de structuur ervan diepgaand heeft gewijzigd. Er heeft gaandeweg een differentiatie van het onderwijs plaatsgevonden waarbij er enerzijds binnen het algemeen vormend onderwijs naast de klassieke latijn-griekse ook andere richtingen werden opgericht en anderzijds naast dat algemeen vormend ook technisch en beroepsonderwijs op secundair niveau ontstond. Waar er vroeger sprake was van een beperkte elite schoolgangers die quasi automatisch grieks-latijn volgden, krijgen we sinds de onderwijsdemocratisering niet enkel een grotere toestroom jongeren naar het onderwijssysteem maar ook een uitsplitsing van deze massa naar verschillende onderwijsvormen. De verdeling van de scholieren over de verschillende types zou op zich geen problematisch gegeven vormen ware het niet dat die verdeling echter verre van een neutraal gebeuren is. Het sociale milieu waaruit men komt blijkt immers in grote mate bepalend te zijn voor de onderwijsvorm waarin men belandt. Zo zou er een duidelijke samenhang bestaan tussen het onderwijstype waarvoor een leerling in het eerste jaar van het secundair onderwijs opteert en het opleidingsniveau van zijn/haar ouders. Het meest frappante voorbeeld daarvan is het feit dat het beroepsonderwijs leerlingen met een zwakke sociaal-economische positie concentreert. Ook vandaag hangt de onderwijsparticipatie, ondanks de onderwijsdemocratisering, dus nog samen met sociale achtergrond. Het vormt niet enkel een determinerend gegeven voor het aantal jaren onderwijs dat men uiteindelijk zal genieten maar ook voor het type onderwijs dat men daarbij volgt.

3. Data

De in de analyse gebruikte gegevens zijn afkomstig van verschillende socio-economische enquêtes die de voorbije decennia zijn afgenomen bij private huishoudens in Vlaanderen of België. Daarin werden vragen gesteld met betrekking tot het opleidingsniveau en/of de beroepscategorie van de vader van de respondent (zie tabel 1). Aangezien de enquête van het

CSB uit 1976 alleen in Vlaanderen werd uitgevoerd, zijn enkel gegevens over Vlaamse huishoudens gebruikt.

Tabel 1. Aangewende gegevens.

<i>Naam van de enquête</i>	<i>Aantal volwassenen (25+ jaar)</i>	
	<i>Mannen</i>	<i>Vrouwen</i>
Centrum voor Sociaal Beleid (CSB) Vlaamse enquête, 1976	4550	4738
Belgian Socio-Economic Panel (BSEP), 1985	3196	3354
Panel Study of Belgian Households, (PSBH) 1992	1517	1657
Bijkomende steekproef voor BSEP, 1997	1080	1184
Totaal	10343	10933

Opmerking: het betreft hier ongewogen aantallen.

In de CSB (1976) en BSEP (1985) enquêtes werd enkel het gezinshoofd, dat in het geval van koppels vrijwel zonder uitzondering de echtgenoot is, geïnterviewd. De analyse is om die reden dan ook beperkt gebleven tot mannen van 25 jaar en ouder. Deze leeftijdsgrens is gebaseerd op de veronderstelling dat quasi alle mannen op die leeftijd hun schoolcarrière hebben beëindigd. Een kleine minderheid mannen ouder dan 25 die nog steeds in het ouderlijke huis (of in een instelling) wonen, werden niet opgenomen in het onderzoek.

Alle mannen werden op basis van hun geboortedatum ondergebracht in kunstmatige cohorten. Hierbij werd telkens een interval van 10 jaar gehanteerd, te beginnen bij 1900 en eindigend bij 1970. Omwille van nauwkeurigheidsoverwegingen werd het beperkt aantal mannen geboren voor 1900 niet opgenomen in de analyse. Een groot deel van de mannen in deze cohorte zal immers al overleden zijn op het moment van enquêtering zodat de samenstelling van deze cohorte mogelijk wordt beïnvloed door zogenaamde differentiële mortaliteit. Deze term verwijst naar het verschijnsel van een verschillende levensverwachting afhankelijk van het verworven opleidingsniveau.

De antwoordcategorieën bij de vragen over opleiding en beroep van de vader verschilden naargelang de enquête. Daarom werden de antwoorden allemaal gegroepeerd en ondergebracht in de volgende categorieën:

Opleiding van de vader:

- lager onderwijs of minder
- lager secundair
- hoger secundair
- hoger onderwijs buiten de universiteit

- universitair

De laatste twee niveaus werden soms samengevoegd tot één categorie namelijk, hogere opleiding.

Beroep van de vader:

- arbeider
- bediende
- kaderlid
- zelfstandige
- landbouwer
- vrij beroep
- werkgever

Zoals later nog zal worden aangegeven, maakten de kleine aantallen in sommige categorieën samenvoeging in bepaalde gevallen noodzakelijk.

Dat de respondenten steeds het correcte opleidingsniveau en beroep van hun vader doorgeven, vormt een cruciale vooronderstelling waarvan in deze paper wordt uitgegaan. De validiteit van de antwoorden kan in zekere mate worden nagegaan door voor een bepaalde cohorte de verdeling van het opleidingsniveau van de vaders te vergelijken met de verdeling in de opleiding van een cohorte mannen 30 jaar ouder¹. Tabel 2 geeft deze vergelijking weer en toont dat, hoewel er proportioneel telkens meer vaders zijn met een diploma lager onderwijs dan binnen de equivalente cohorte mannen, de verdelingen inderdaad gelijkaardig zijn.

Zoals hoger reeds aangehaald, werd uitgegaan van de vooronderstelling dat er na de leeftijd van 25 jaar geen veranderingen meer plaatsvinden in het opleidingsniveau. Een vergelijkbare veronderstelling kan echter niet gemaakt worden met betrekking tot het beroep. We weten immers niet naar welk moment in de levensloop respondenten refereren wanneer ze het beroep van hun vader opgeven. Het meest voor de hand liggend is dat wordt verwezen naar het huidige dan wel het laatst uitgeoefende beroep, of dat wordt teruggegrepen naar herinneringen uit de kindertijd. Hoe dan ook zullen de meeste vaders zich tegen de leeftijd van 35 wellicht in een bepaald beroep hebben gevestigd en lijkt het weinig waarschijnlijk dat er daarna nog veel overgangen plaatsvinden tussen de hierboven opgesomde beroeps-categorieën.

¹ Bij deze vergelijking wordt er impliciet van uitgegaan dat alle vaders, ongeacht hun opleidingsniveau, ongeveer rond de leeftijd van dertig jaar kinderen krijgen en dat het vruchtbaarheidscijfer bovendien niet varieert naargelang het opleidingsniveau.

Tabel 2. Vergelijking tussen de verdeling in het opleidingsniveau van vaders met deze van een cohorte mannen 30 jaar ouder.

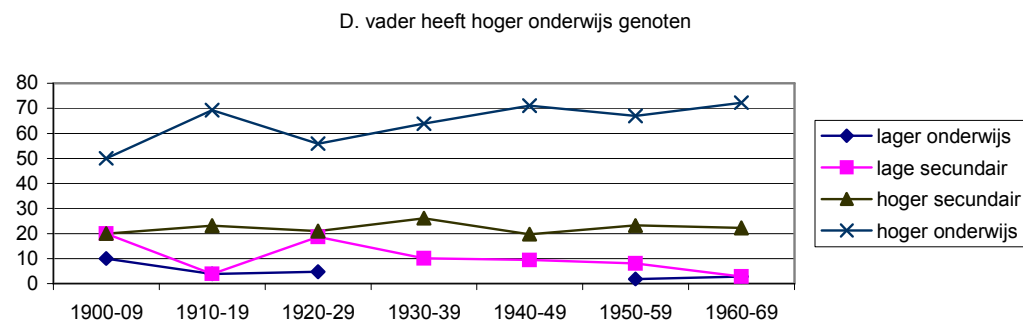
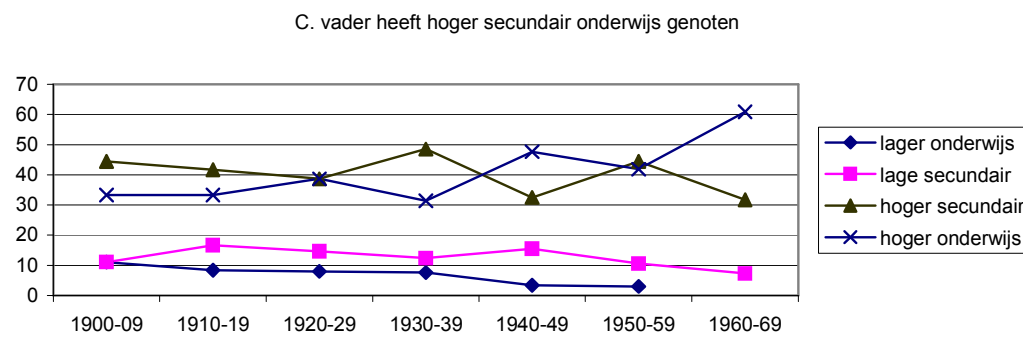
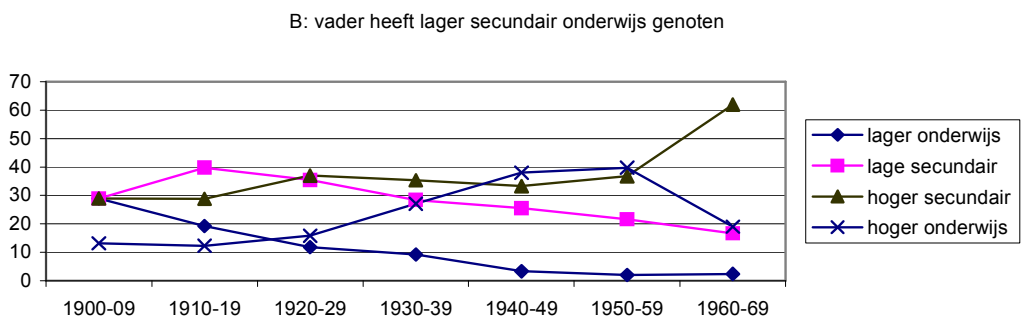
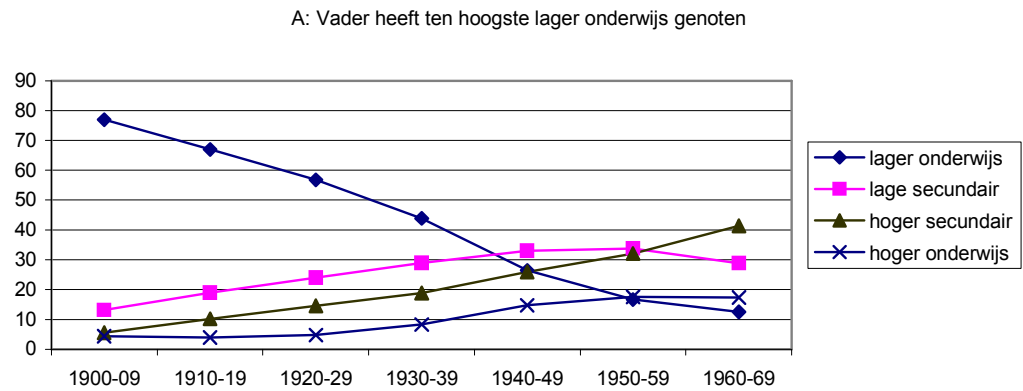
	<i>Lager onderwijs</i>	<i>Lager secundair</i>	<i>Hoger secundair</i>	<i>Hoger onderwijs buiten de universiteit</i>	<i>Universi- tair</i>	<i>Totaal</i>
Vader van cohorte 1930-39	78	12	6	3	1	100
Cohorte 1900-09	71	14	8	5	2	100
Vader van cohorte 1940-49	69	16	9	4	3	100
Cohorte 1910-19	60	20	13	4	4	100
Vader van cohorte 1950-59	52	19	19	6	5	100
Cohorte 1920-29	50	24	18	5	3	100
Vader van cohort 1960-69	47	19	18	11	6	100
Cohorte 1930-39	36	27	23	10	5	100

4. Beschrijvende resultaten

4.1. Stijgend opleidingsniveau bij mensen met een minder gunstige sociale achtergrond

Figuur 1 geeft, telkens per geboortecohorte en per opleidingsniveau van de vader, de procentuele verdeling weer van het opleidingsniveau van Vlaamse mannen. Figuur 1A laat een enorme vooruitgang in opleiding zien bij mannen wiens vader ten hoogste lager onderwijs heeft genoten: waar de meerderheid van de mannen geboren in het begin van de eeuw nog enkel lager onderwijs heeft genoten, is in meer recente cohorten hun aantal gereduceerd geworden tot een kleine minderheid. De proportie mannen die een hoger onderwijsniveau bereikt, is daarentegen gestaag gegroeid. Vanwege de stijgende percentages die doorstromen naar het hoger secundair onderwijs, is de groep mannen met ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs, in de meest recente cohorten lichtjes geslonken. De vooruitgang in het onderwijsniveau van mannen wiens vader enkel lager secundair onderwijs heeft genoten is beduidend kleiner, wellicht omdat zij reeds vanuit een gunstigere positie starten (figuur 1B). We stellen niettemin een gestadige daling vast van de proportie mannen met een diploma lager of lager secundair onderwijs (vertrekkend vanaf de cohorte 1910-19), terwijl daarentegen steeds meer mannen een hogere opleiding lijken te genieten. Figuur 1C toont ons dat onder de mannen wiens vader een diploma hoger secundair onderwijs heeft, het aandeel dat enkel lager of lager secundair onderwijs heeft gevolgd van in het begin reeds klein is. De belangrijkste evolutie is bijgevolg een verhoging van de proportie mannen dat doorstroomt naar een hoger onderwijsniveau. Tot slot vallen er voor de mannen wiens vader hoger opgeleid is geen eenduidige trends vast te stellen (figuur 1D).

Figuur 1. Bereikte opleidingsniveau naar geboortecohorte en opleiding van de vader.

4.2. *Algehele stijging van het opleidingsniveau*

Als een gevolg van de hierboven aangehaalde ontwikkelingen is elke cohorte, zoals tabel 3 laat zien, beduidend hoger opgeleid dan de vorige. Op een tijdsspanne van zowat een halve eeuw evolueerde Vlaanderen van een situatie waarin 80% van de jongens slechts lager of lager secundair onderwijs genoot, naar een situatie waarin 74% ten minste over een diploma hoger secundair onderwijs beschikt.

Tabel 3. Bereikt opleidingsniveau van Vlaamse mannen (25+) naar cohorte.

(Percentages)	<i>Cohorte</i>						
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>	<i>1960-69</i>
Lager onderwijs	71,2	60,2	49,6	36,0	19,3	9,9	7,0
Lager secundair	14,0	20,0	24,3	27,1	28,8	24,3	19,4
Hoger secundair	8,4	12,7	17,7	22,9	27,2	34,2	41,9
Hoger onderwijs	4,5	3,6	5,4	9,5	15,5	19,1	20,5
Universitair	2,0	3,5	3,1	4,5	9,3	12,5	11,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ongetwijfeld is een gedeelte van de stijging in het onderwijsniveau te wijten aan het feit dat naarmate cohorten jonger worden, hun respectievelijke vaders eveneens hoger opgeleid zijn. Teneinde de relatieve bijdragen te achterhalen van enerzijds de onderwijsdemocratisering² en anderzijds de veranderende verdeling van sociale achtergrond³, hebben we een aantal eenvoudige simulaties uitgevoerd. Deel A van tabel 4 toont voor de cohorte 1950-59 wat de verdeling van het bereikte opleidingsniveau zou zijn geweest indien de verdeling van het opleidingsniveau van de vader de werkelijke zou zijn, maar de mate van democratisering deze van de oudere cohorten. Zoals men kan zien: als zowel de verdeling van het opleidingsniveau van de vader als de democratiseringsgraad op het niveau van de cohorte 1950-59 zou liggen, dan beschikt 9,7% van de Vlaamse mannen ten hoogste over een diploma lager onderwijs beschikken en heeft 34,4% hoger secundair onderwijs gevolgd. Zou de verdeling in het opleidingsniveau van de vader deze van de 1950-59 cohorte zijn, maar de democratiseringsgraad echter op het niveau van de cohorte 1900-09 liggen, dan zien we dat 48% van de Vlaamse mannen ten hoogste een diploma lager onderwijs behaalt en 18% hoger secundair onderwijs geniet. De verdeling van opleidingsniveau ziet er dus helemaal anders uit als de

² D.w.z. naarmate de cohorten jonger worden, kinderen met een bepaalde sociale achtergrond een hoger onderwijsniveau bereiken.

³ Zoals wordt aangegeven door de opleiding van de vader.

democratiseringsgraad op het niveau van een oudere cohorte zou liggen. Merkwaardig genoeg is dit minder het geval voor universitair onderwijs dan voor andere niveaus .

Deel B van tabel 4 geeft de complementaire verdeling weer: hier is de democratiseringsgraad constant gehouden op het niveau van 1950-59 terwijl de verdeling in de opleiding van de vader verondersteld wordt deze van de oudere cohorten te zijn. Zo stellen we nogmaals vast dat bij een verdeling in het opleidingsniveau van de vader en een graad van onderwijs-democratisering op het niveau van cohorte 1950-59, 9,7% van de Vlaamse mannen ten hoogste over een diploma lager onderwijs beschikt en 34,4% hoger secundair onderwijs volgt. Gaan we er echter vanuit dat de democratiseringsgraad op datzelfde niveau blijft maar de verdeling in het opleidingsniveau van de vader deze van de cohorte 1900-09 is, dan toont de tabel dat 15,2% ten hoogste een diploma lager onderwijs zou halen en 32,7% hoger secundair onderwijs zou genieten. De verschillen tussen de kolommen zijn in deze tabel echter veel kleiner dan in deel A, wat aangeeft dat de impact van het stijgende opleidingsniveau van de vader op de globale stijging van het onderwijsniveau relatief beperkt is.

Tabel 4. Gesimuleerde verdeling van het opleidingsniveau voor de cohorte 1950-59.

A.	<i>mobilitateispercentages van de cohortes:</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
Lager onderwijs	48,0%	40,2%	33,6%	25,9%	14,9%	9,7%
Lager secundair	15,7%	20,9%	23,9%	23,7%	25,9%	24,4%
Hoger secundair	18,0%	20,8%	24,0%	28,3%	28,1%	34,4%
Hoger onderwijs	8,7%	6,6%	9,6%	13,1%	18,6%	18,7%
Universitair	9,6%	11,5%	8,9%	9,0%	12,6%	12,8%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

B.	<i>verdeling opleidingsniveau vaders van de cohortes:</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
Lager onderwijs	15,2%	14,8%	14,4%	13,4%	12,2%	9,7%
Lager secundair	32,1%	31,5%	31,0%	29,9%	28,1%	24,4%
Hoger secundair	32,7%	32,7%	32,8%	33,1%	33,3%	34,4%
Hoger onderwijs	13,6%	14,0%	14,4%	15,2%	16,5%	18,7%
Universitair	6,5%	7,0%	7,4%	8,4%	9,9%	12,8%
Totaal	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Leesadvies: Deel A: percentages in de kolom met hoofding 1900-09 weerspiegelen de verdeling van het onderwijsniveau voor de cohorte 1950-59, wanneer de graad van democratisering op het niveau van die van de cohorte 1900-09 zou liggen, maar de verdeling in het opleidingsniveau die van de vaders van cohorte 1950-59 zou zijn. 48% van de Vlaamse mannen heeft dan een diploma lager onderwijs, 15,7% lager secundair onderwijs, 18% hoger secundair, 8,7% hoger onderwijs, 9,6% universitair onderwijs.

Deel B: Deze percentages zijn het complement van die in deel A: de percentages in de kolom met hoofding 1900-09 weerspiegelen de verdeling van het onderwijsniveau voor de cohorte 1950-59, wanneer de graad van democratisering die van ditzelfde cohorte 1950-59 zou zijn, maar de verdeling in het opleidingsniveau die van de vaders van cohorte 1900-09 zou zijn.

4.3. Sociale achtergrond: nog steeds een belangrijke verklarende variabele voor ongelijkheden in het opleidingsniveau

Zoals uit tabel 5 kan afgeleid worden blijven, ondanks de grote - absolute én relatieve -- vooruitgang in het opleidingsniveau bij individuen met een minder gunstige sociale achtergrond, de opleidingsniveaus van vader en zoon in de jongste cohorten nog sterk gelieerd. Enkel mannen wiens vader louter lager onderwijs heeft genoten, hadden nog een grote kans om zelf niet verder te komen dan het lager onderwijs. Bovendien is het aandeel dat verder doorstroomt naar een hoger opleidingsniveau, in deze groep veel kleiner dan onder diegenen wiens vader zelf een hoger opleidingsniveau heeft bereikt.

Tabel 5. Opleiding zoon volgens opleiding vader voor twee recente cohorten.

<i>Cohort 1950-59</i>						
<i>Opleiding zoon</i>	<i>Opleiding vader:</i>				<i>Universitair</i>	<i>Totaal</i>
	<i>Lager onderwijs</i>	<i>Lager secundair</i>	<i>Hoger secundair</i>	<i>Hoger onderwijs</i>		
Lagere onderwijs	16,6	2,0	3,0	1,6	2,0	9,7
Lager secundair	33,8	21,6	10,6	11,5	3,9	24,4
Hoger secundair	32,1	36,8	44,4	29,5	15,7	34,4
Hoger onderwijs	12,4	23,5	22,2	27,9	43,1	18,7
Universitair	5,1	16,2	19,7	29,5	35,3	12,8
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

<i>Cohort 1960-69</i>						
<i>Opleiding zoon</i>	<i>Opleiding vader:</i>				<i>Universitair</i>	<i>Totaal</i>
	<i>Lager onderwijs</i>	<i>Lager secundair</i>	<i>Hoger secundair</i>	<i>Hoger onderwijs.</i>		
Lager onderwijs	12,5	2,4	0,0	4,2	0,0	6,7
Lager secundair	28,8	16,7	7,3	0,0	7,7	18,3
Hoger secundair	41,3	61,9	31,7	20,8	23,1	40,2
Hoger onderwijs	13,5	16,7	41,5	29,2	30,8	21,9
Universitair	3,8	2,4	19,5	45,8	38,5	12,9
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

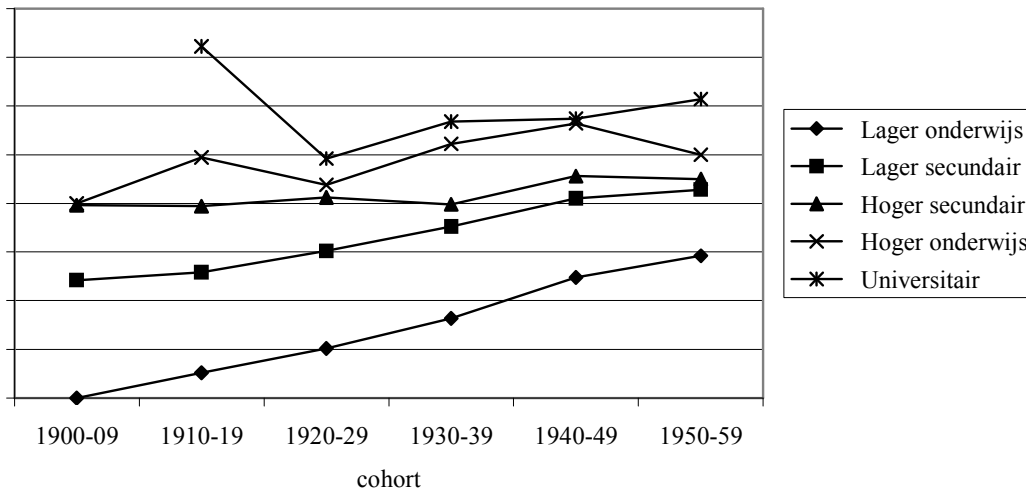
5. De democratiseringshypothese meer formeel getoetst

5.1. *Dalend effect van onderwijsniveau vader*

Om de hypothese inzake toenemende onderwijsdemocratisering op een meer formele manier te testen, werd (op suggestie van Cameron en Heckman, 1998) hier een ordinaal probit model van het opleidingsniveau gebruikt. Aangezien hoger onderwijs buiten de universiteit en universitair onderwijs geen opeenvolgende stadia vertegenwoordigen in een schoolloopbaan, maar beide een optie vormen na het hoger secundair onderwijs, zijn deze twee categorieën samengevoegd tot één. De 1960-69 cohorte is uit de analyse gelaten omwille van een geringe steekproefgrootte en omwille van aanwijzingen dat voor deze cohorte de gegevens minder betrouwbaar zouden zijn. Voor verdere technische details verwijzen we naar de bijlage.

Omdat de probit coëfficiënten op zichzelf niet interpreteerbaar zijn, worden deze hier alleen in grafieken weergegeven (volledige resultaten in bijlage). Figuren 2 tot en met 5 hebben steeds dezelfde schaal, zodat deze onderling vergeleken kunnen worden. De stijgende lijnen in figuur 2 weerspiegelen de opwaartse trend in het onderwijsniveau van opeenvolgende cohorten doorheen de 20e eeuw. We merken ook een duidelijke toenadering op tussen de lijnen die betrekking hebben op zonen van vaders met respectievelijk alleen lager onderwijs, lager secundair onderwijs en hoger secundair onderwijs. Tussen de twee laatste categorieën is er in het cohort geboren tussen 1950 en '59 eigenlijk geen verschil meer. We zien ook de beperkingen in de democratisering: hoewel het verschil kleiner is geworden, blijven mannen van wie de vader alleen lager onderwijs had genoten inzake bereikt onderwijsniveau nog steeds sterk achter bij de rest. Ook zien we dat vanaf het cohort 1920-29 de afstand quasi gelijk blijft tussen degenen van wie de vader al een universitair diploma had, en degenen van wie de vader ten hoogst hoger secundair onderwijs had genoten.

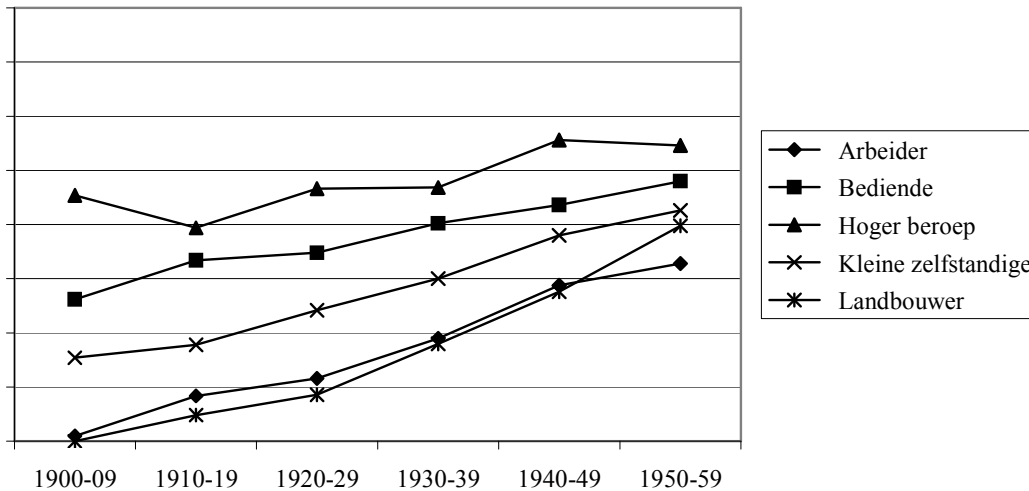
Figuur 2. Bereikt onderwijsniveau per cohort naargelang onderwijsniveau van de vader (probit-coëfficiënten).

5.2. *Het belang van klasse (beroep)*

Zoals in de inleiding reeds werd aangegeven, hebben onderwijssociologen in het verleden steeds veel aandacht besteed aan het effect van klasse op het uiteindelijke opleidingsniveau. Traditioneel wordt klasse gemeten aan de hand van het beroep van de vader. Op dezelfde wijze zoals gebeurde voor de impact van de opleiding van de vader, werd tevens een probit analyse uitgevoerd om het effect van het beroep te meten. De schattingen weergegeven in figuur 3 wijzen voor alle cohortes op het bestaan van duidelijke verschillen in het onderwijsniveau tussen mannen met vaders uit verschillende beroeps categorieën. Zonen van bedienden, en 'hogere beroepen' (kaderleden, werkgevers en vrije beroepen) stoten gemakkelijker door naar hogere opleidingsniveaus dan de zonen van arbeiders of landbouwers. Doorheen de cohorten zijn deze verschillen echter wel merkbaar kleiner geworden. De positie van de zonen van kleine zelfstandigen ligt daar ongeveer midden tussen, al mag men wel stellen dat deze hun relatieve voorsprong op de zonen van arbeiders behouden.

Figuur 3. Bereikt onderwijsniveau per cohort naargelang beroepscategorie van de vader (probit-coëfficiënten).

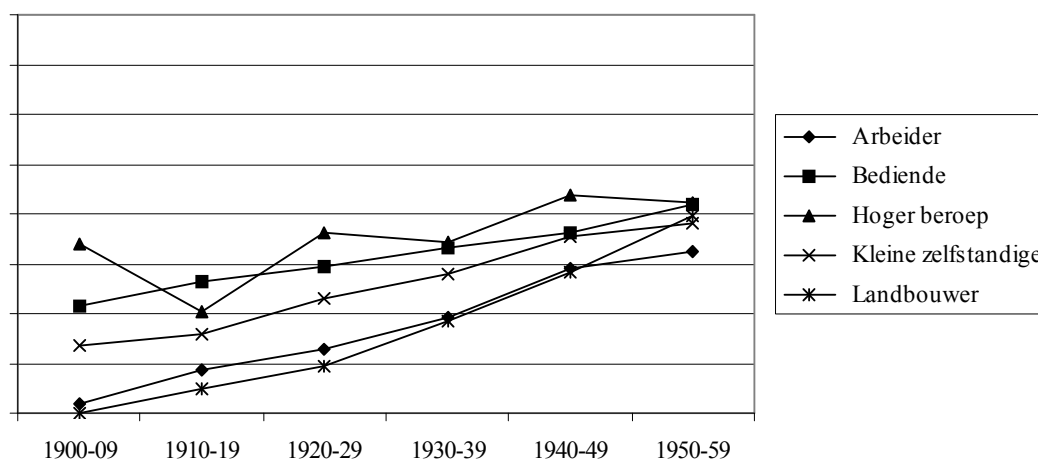
Noot: 'Hoger beroep' omvat de categorieën kaderlid, vrij beroep en werkgever.

Het ligt voor de hand dat individuen uit verschillende beroepscategorieën ook veelal over een verschillend onderwijsniveau beschikken en dat dit verband zelfs nog varieert over de cohortes. Daarom is het interessant te kijken naar wat er gebeurt met het effect van het beroep als we opleiding constant houden. Figuur 4 toont het effect van beroep vader wanneer het effect van zijn opleidingsniveau uitgeschakeld is. Vergelijking van deze resultaten met die weergegeven in figuur 3 leidt tot enkele interessante vaststellingen. In figuur 4 zien we quasi geen verschil in bereikt onderwijsniveau tussen zonen van bedienden en die van vaders met 'hogere' beroepen. De voorsprong van de laatsten die we in figuur 3 zagen, is kennelijk voornamelijk te danken aan het hogere onderwijsniveau van de vaders met 'hogere' beroepen. Het meest opmerkelijke is echter dat we in het jongste cohort, geboren tussen 1950 en 59, na controle voor onderwijsniveau vader praktisch geen verschillen meer constateren naargelang de beroepscategorie van de vader. Alleen de zonen van arbeiders blijven nog wat achter bij de anderen.

Figuur 5 toont het complement van figuur 4: het effect van opleidingsniveau vader wanneer het effect van zijn beroep uitgeschakeld is. Hoewel de lijnen wat dichterbij elkaar liggen dan in figuur 2, zien we toch in elke cohorte een groot effect van opleidingsniveau vader, volgens globaal hetzelfde patroon. Er is echter ook een opvallend verschil. In figuur 2 merkten we een toenadering op tussen de lijnen die betrekking hebben op zonen van vaders met respectievelijk alleen lager onderwijs, lager secundair onderwijs en hoger secundair

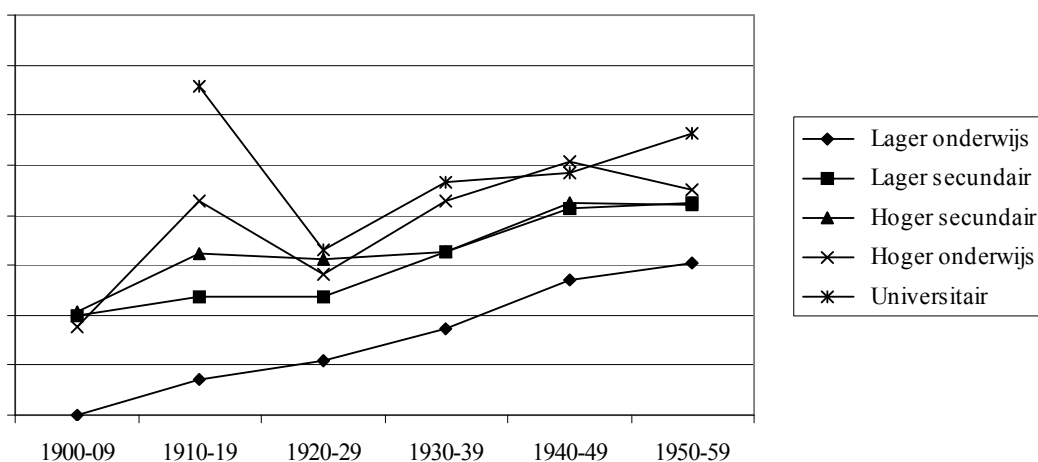
onderwijs. In figuur 5 is deze toenadering vanaf het cohort 1930-39 afwezig of tenminste veel minder duidelijk. Dit zou betekenen dat het eigen effect van opleidingsniveau vader op het opleidingsniveau van zijn zonen gedurende het tweede deel van de 20ste eeuw niet zou zijn afgenomen. In zoverre er meer democratisering is, zou deze alleen te maken hebben met het gaandeweg verdwijnen van het effect van de beroeps categorie van de vader.

Figuur 4. Bereikt onderwijsniveau per cohort naargelang beroeps categorie van de vader, na controle voor opleidingsniveau vader (probit-coëfficiënten).

Noot: 'Hoger beroep' omvat de categorieën kaderlid, vrij beroep en werkgever.

Figuur 5. Bereikt onderwijsniveau per cohort naargelang opleidingsniveau van de vader, na controle voor beroeps categorie vader (probit-coëfficiënten).

Noot: 'Hoger beroep' omvat de categorieën kaderlid, vrij beroep en werkgever.

6. Conclusie

Was op het einde van vorige eeuw de sociale achtergrond nog steeds zo determinerend voor iemands opleidingsniveau als dit aan het begin van de eeuw het geval was? Meer specifiek werd in dit bericht nagegaan of het opleidingsniveau van mannen nog altijd in belangrijke mate afhangt van het opleidingsniveau van hun vader en of de impact van deze laatste variabele in de loop van de 20ste eeuw al dan niet beduidend is afgenomen. Zowel de resultaten afkomstig uit beschrijvend onderzoek als de schattingen uit een ordinaal probit model wijzen erop dat er qua opleiding de afgelopen eeuw inderdaad sprake is van een tendens naar grotere intergenerationele gelijkheid. Toch blijven er evenwel belangrijke ongelijkheden in opleidingsniveau bestaan tussen mannen met een verschillende sociale achtergrond, zelfs voor de jongere cohorten.

De resultaten wijzen er bovendien op dat het beroep van de vader aanzienlijk minder belangrijk is geworden als een determinant voor iemands opleidingsniveau dan het opleidingsniveau van de vader zelf. Na controle voor opleidingsniveau vader zien we in het cohort geboren tussen 1950 en 1959 quasi geen effect meer van beroep vader. Anderzijds is het effect van het opleidingsniveau van de vader, na controle voor beroep van de vader, vanaf het cohort geboren tussen 1930 en 1939 nauwelijks meer verminderd.

Bibliografie

- Blossfeld, H.P, Shavit, Y. (1993), *Persistent Inequality. Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Westview Press, 395.
- Boudon, R. (1973), *L'inégalité des chances: La mobilité sociale dans les sociétés industrielles*. Paris: Armand Collin.
- Boudon, R. (1973), *Education, opportunity, and social inequality: changing prospects in Western society*, New York, 220.
- Bourdieu, P. (1977), 'Cultural Reproduction and Social Reproduction', in: Karabel, J. en Halsey, A. (1977), *Power and Ideology in Education*, New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P., Passeron, J.-C. (1969), *La Reproduction*. Editions de Minuit, Paris.
- Bowles, S., Gintis, H. (1976), *Schooling in Capitalist America: Educational Reform and the Contradictions of Economic Life*. New York: John Wiley & Sons
- Cameron, S., Heckman, J. (1998), Life Cycle Schooling and Dynamic Selection Bias: Models and Evidence for Five Cohorts of American Males, *Journal of Political Economy*, 106: 262-333.
- De Graaf, P.M, Ganzeboom, H.B.G. (1993), 'Family Background and Educational Attainment in the Netherlands for the 1891-1960 Birth Cohorts', in: Blossfeld en Shavit (1993), pp. 75-97.
- Deleeck, H. (2001), *De architectuur van de welvaartsstaat opnieuw bekeken*. Leuven: Acco: 482p.
- Hauser, R., Featherman, D. (1976): 'Equality of Schooling: Trends and Prospects', *Sociology of Education*, 49: 99-120.
- Hernstein, R., Murray, C. (1994), *The Bell curve: intelligence and class structure in American life*, New York: Free Press.
- Jonsson, J.O. (1987), 'Class origin, cultural origin, and educational attainment: the case of Sweden', *European Sociological Review*, 3 (3).
- Mare, D.R. (1980), 'Social Background and School Continuation Decisions', *Journal of the American Statistical Association*, June 1980, Volume 75, Number 370.
- Mare, R. (1981), 'Change and Stability in Educational Stratification', *American Sociological Review*, vol. 46, pp. 72-87.
- Pelleriaux, K. (2000) *Het Ontstaan van een demotiecultuur in het secundair onderwijs. Een cultuursociologische analyse van de nieuwe vormen van ongelijkheid en van de nieuwe sociale kwestie.*, proefschrift tot het verkrijgen van de graad van doctor in de sociologie, VUB.
- Shavit, Y., Westerbeek, K. (1998), 'Educational Stratification in Italy. Reforms, Expansion, and Equality of Opportunity', *European Sociological Review*, 14 (1): 33-47.
- Tan, B. (1998), Blijvende sociale ongelijkheden in het Vlaamse onderwijs, *Tijdschrift voor Sociologie*, 19 (2), pp. 169-197.
- Van den Bosch, K., Tan, B. (2001), *Intergenerational Mobility in Education during the 20th Century. A cohort-analysis of Flemish men*, Paper for the 15th Annual Conference of the European Society for Population Economics, Athens, June 2001.

Bijlage. Methodische en technische aspecten

De allervroegste studies naar het effect van familiale achtergrond op het opleidingsniveau maakten gebruik van OLS-regressie om deze relatie te analyseren (bv. Hauser en Featherman, 1976). Het uiteindelijk bereikt scholingsniveau (gemeten in aantal jaren van de schoolloopbaan) was daarbij de afhankelijke variabele. Dezelfde methode is eveneens in meer recente studies aangewend geworden (bv. Blossfeld en Shavit, 1993). De resultaten van dit soort analyses suggereren voor een hele reeks landen dat het effect van de sociale achtergrond op het uiteindelijke opleidingsniveau verminderd is over de cohorten (bv. De Graaf en Ganzeboom, 1993 voor Nederland). Vergelijkbare resultaten werden ook gevonden voor Vlaanderen (zie Van den Bosch en Tan, 2001).

Mare (1981) heeft dit analysemodel echter ter discussie gesteld op basis van het feit dat de regressiecoëfficiënten zowel het verband weergeven tussen familiale achtergrond en het bereikte opleidingsniveau, als de algemene verdeling inzake voltooide schooljaren. Hij stelt dat het zinvoller is de officiële schoolloopbaan te analyseren door ze op te vatten als een opeenvolging van transities tussen schooljaren. De impact van familiale achtergrond kan dan nagegaan worden door middel van een logistische regressie van deze transities, telkens de groep kinderen in aanmerking nemend die een specifieke transitie effectief kunnen maken (d.w.z. individuen die succesvol de vorige transitie hebben afgerond). Dit model is eveneens veelvuldig gebruikt in latere studies (Blossfeld en Shavit, 1993).

Deze studies komen steeds tot dezelfde typische bevinding, namelijk dat het effect van familiale achtergrond op de doorstromingskans in het onderwijs vermindert naarmate een hoger opleidingsniveau wordt bereikt. Volgens de aanhangers van dit model is dit te verklaren door differentiële selectie op de niet geobserveerde variabele intrinsieke aanleg. Hiervan wordt bovendien verondersteld dat hij verband houdt met sociale achtergrond. Aangezien de overgangpercentages lager worden op hogere opleidingsniveaus zullen hoe dan ook enkel de meer capabele studenten verdergaan. Op die manier vervagen dan ook de effecten die sociale afkomst normalerwijze genereert.

Een vergelijkbaar resultaat werd gevonden voor Vlaanderen (zie Van den Bosch en Tan, 2001). Bovendien wijzen de resultaten van de logistische regressie er *niet* op dat de impact van sociale achtergrond op het uiteindelijke opleidingsniveau bij de latere cohorten kleiner is geworden. Dit zou dan betekenen dat de afnemende ongelijkheid die het OLS-model waarneemt in de relatie tussen het aantal voltooide onderwijsjaren en sociale achtergrond, eerder te wijten is aan een stelselmatige, algemene verhoging van het onderwijsniveau en niet aan een afname van de ongelijkheden bij bepaalde transities in de schoolloopbaan.

Recent hebben Cameron en Heckman (1998: 263) gesteld dat de dalende tendens in logistische coëfficiënten voor de overgangen op hoger onderwijsniveau, in belangrijke mate afhangt van de specifieke vorm van het model. Bovendien kan het logit model niet verantwoord worden vanuit een rationeel keuzemodel. De onderzoekers ontwikkelen dan ook een ordinaal keuzemodel gebaseerd op rationele overwegingen. In de voetsporen van Cameron en Heckman gebruiken wij een ordinaal probit model om de ongelijkheden in opleidingsniveau, als gevolg van sociale achtergrond, te meten.

Dit model is als volgt geïmplementeerd. Aangezien hoger onderwijs buiten de universiteit en universitair onderwijs geen opeenvolgende stadia vertegenwoordigen in een schoolloopbaan, maar beide een optie vormen na het hoger secundair onderwijs, zijn deze twee categorieën samengevoegd tot één. De 1960-69 cohorte is uit de analyse gelaten omwille van een geringe steekproefgrootte en omwille van aanwijzingen dat voor deze cohorte de gegevens minder betrouwbaar zouden zijn. In het model werden naast cohorte als een categoriale variabele tevens alle interactietermen tussen cohorte en vaders opleiding opgenomen. Vergeleken met een model waarin zowel de opleiding van de vader als de cohorten werden opgenomen maar geen interactietermen, verbeterde de log-likelihood van -9178 naar -9137 (=41), wat bij $df=20$ significant is elk conventioneel significantieniveau.

Tabel A1 geeft de resultaten weer van dit model. Om tot de resultaten weergegeven in Figuur 2 te komen, zijn steeds de cohort-intercepten bij de coëfficiënten voor opleidingsniveau vader opgeteld.

Op dezelfde wijze zoals gebeurde voor de impact van de vader's opleiding werd tevens een probit analyse uitgevoerd om het effect van het beroep te meten (tabel A2). In dit geval veroorzaakte de opname van interactietermen voor het beroep van de vader met cohortes een verbetering van de log-likelihood van -9246 naar -9190 (=56), wat bij $df = 30$ significant is op elk significantieniveau. Bij de schattingen weergegeven in figuur 3 zijn de categorieën 'kaderlid', 'vrij beroep' en 'werkgever' samengenomen tot de categorie 'hoger beroep'. Ook hier zijn steeds de cohort-intercepten bij de coëfficiënten voor opleidingsniveau vader opgeteld.

Figuren 4 en 5 zijn gebaseer op een probit model, waarin zowel opleidingsniveau vader als zijn beroepscategorie waren opgenomen, beide weer in de vorm van interactietermen met cohorte. De log-likelihood van dit model was -8915 met $df = 53$. De resultaten zijn weergegeven in tabel A3.

Tabel A1. Probit schattingen voor het effect van de opleiding van de vader op het onderwijsniveau van Vlaamse mannen naar cohorte.

	<i>Cohorte</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
<i>Opleiding vader</i>						
Lager onderwijs	0	0	0	0	0	0
Lager secundair	1,21 **	1,03 **	1,00 **	0,94 **	0,81 **	0,68 **
Hoger secundair	1,98 **	1,71 **	1,55 **	1,17 **	1,04 **	0,79 **
Hoger onderwijs	2,00 *	2,21 **	1,68 **	1,79 **	1,58 **	1,04 **
Universitair	7,84	3,35 *	1,95 **	2,02 **	1,63 **	1,61 **
Cohorte intercept	0	0,26 *	0,51 **	0,82 **	1,24 **	1,46 **
<i>Standaardfout van probit schattingen</i>						
	<i>Cohorte</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
<i>Opleiding vader</i>						
Lager secundair	0,35	0,25	0,19	0,15	0,14	0,17
Hoger secundair	0,50	0,36	0,25	0,21	0,19	0,18
Hoger onderwijs	0,71	0,57	0,46	0,35	0,31	0,30
Universitair	2747,00	1,05	0,50	0,49	0,34	0,38
Cohorte intercept	0	0,12	0,12	0,12	0,12	0,14

Opmerking : * $p < 0.05$; ** $p < 0.001$

Tabel A2. Probit schattingen van het effect van de vader zijn beroep op het opleidingsniveau van Vlaamse mannen naar cohorte.

	<i>Cohorte</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
<i>Beroep vader</i>						
Arbeider	0	0	0	0	0	0
Bediende	1,26 **	1,25 **	1,16 **	1,06 **	0,74 **	0,76 **
Kaderlid	2,16 **	1,92 **	1,93 **	1,68 **	1,54 **	1,12 **
Kleine zelfstandige	0,72 **	0,47 *	0,63 **	0,55 **	0,46 **	0,50 *
Landbouwer	-0,05	-0,18	-0,15	-0,05	-0,06	0,35
Vrij beroep	2,14 *	1,58 **	1,57 **	1,36 **	1,24 **	1,05 *
Werkgever	2,43 **	0,97 *	1,68 **	0,53	0,99 *	1,05 *
Cohorte intercept	0	0,37 *	0,53 **	0,9 **	1,39 **	1,59 **

Standaardfouten van probit schattingen

	<i>Cohorte</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
<i>Beroep vader</i>						
Bediende	0,28	0,19	0,14	0,13	0,12	0,14
Kaderlid	0,52	0,43	0,31	0,23	0,22	0,23
Kleine zelfstandige	0,21	0,16	0,12	0,11	0,12	0,15
Landbouwer	0,21	0,16	0,13	0,13	0,13	0,22
Vrij beroep	0,66	0,42	0,38	0,28	0,27	0,33
Werkgever	0,67	0,51	0,35	0,39	0,34	0,41
Cohorte intercept		0,15	0,14	0,13	0,13	0,14

Opmerking : * $p < 0.05$; ** $p < 0.001$.

Tabel A3. Probit schattingen van het effect van de vader zijn opleidingsniveau en beroep op het opleidingsniveau van Vlaamse mannen naar cohorte.

	<i>Cohorte</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
<i>Opleiding vader</i>						
Lager onderwijs	0	0	0	0	0	0
Lager secundair	1 **	0,84 **	0,63 **	0,76 **	0,7 **	0,59 **
Hoger secundair	1,03 *	1,27 **	1 **	0,76 **	0,77 **	0,58 **
Hoger onderwijs	0,89	1,79 **	0,86 *	1,28 **	1,17 **	0,73 **
Universitair	6,46	2,93 **	1,1 *	1,46 **	1,06 **	1,28 **
<i>Beroep vader</i>						
Arbeider	0	0	0	0	0	0
Bediende	0,99 **	0,89 **	0,83 **	0,7 **	0,36 **	0,47 **
'Hoger' beroep	1,61 **	0,57 *	1,18 **	0,75 **	0,73 **	0,49 *
Kleine zelfstand.	0,59 **	0,35 *	0,52 **	0,44 **	0,32 *	0,28 *
Landbouwer	-0,09	-0,19	-0,16	-0,04	-0,03	0,37 *
Cohorte intercept	0	0,35 *	0,55 **	0,87 **	1,36 **	1,53 **

Standaardfout van probit schattingen

	<i>Cohorte</i>					
	<i>1900-09</i>	<i>1910-19</i>	<i>1920-29</i>	<i>1930-39</i>	<i>1940-49</i>	<i>1950-59</i>
<i>Opleiding vader</i>						
Lager secundair	0,23	0,16	0,13	0,09	0,09	0,11
Hoger secundair	0,36	0,24	0,17	0,15	0,13	0,13
Hoger onderwijs	0,49	0,38	0,31	0,24	0,22	0,21
Universitair	1735,93	0,7	0,35	0,34	0,25	0,28
<i>Beroep vader</i>						
Bediende	0,24	0,16	0,11	0,11	0,1	0,12
'Hoger' beroep	0,35	0,25	0,16	0,16	0,16	0,18
Kleine zelfstand.	0,17	0,13	0,09	0,09	0,1	0,12
Landbouwer	0,16	0,12	0,1	0,1	0,1	0,17
Cohorte intercept	0	0,12	0,11	0,11	0,11	0,12

Opmerking : * $p < 0.05$; ** $p < 0.001$